

УДК 929+82 (091)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.5.176>

*Іван Стасюк**

ОСТАП ВОЛОЩАК: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Анотація: У роботі проведено дослідження деяких складових елементів біографії українського природознавця Остапа Волощак. Описано його найбільш важливі особистісні риси характеру. Розкрито їх роль у подоланні життєвих перешкод і досягненні професійних успіхів. Запропоновано авторське тлумачення фактів з життя та наукових досягнень цього вченого. Оцінено внесок Остапа Волощак у вітчизняну та світову науку. Виявлено та проаналізовано факти його проукраїнської діяльності. З'ясовано рівень національної свідомості цієї людини.

Ключові слова: Остап Волощак, дослідник, наука, біографія, природознавство, українець

Дослідження біографії маловідомих чи недостатньо висвітлених діячів української науки залишається одним з пріоритетних завдань сучасної вітчизняної історіографії. І це цілком логічно і зрозуміло, адже чимало з них потребують часткового чи повного повернення з історичного небуття, неупередженої чи доповненої характеристики життєвого шляху, більш детального та прискіпливого аналізу наукових досягнень, загалом створення цілісного портрета особистості шляхом висвітлення виявлених, вже знаних чи по-новому трактованих фактів і подій. Серед таких діячів опинився Остап (Євстахій) Волощак – талановитий український дослідник, плідний науковець другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Постать Остапа Волощак викликала зацікавлення з декількох причин. По-перше, перед нами людина, яка тривалий час, а це більше двох десятиріч, жила і творила у місті Лева у досить знаному на той час вищому технічному закладі освіти, сьогодні відомому під назвою Національний університет «Львівська політехніка», де нині працює й автор даного дослідження. Отже, інтерес не лише суто дослідницький, але й, можна сказати, корпоративний – публікація наукової праці про українського вченого стане ще однією цеглинкою у створенні більш повної картини діяльності видатних політехніків. До речі, детальним вивченням історичного розвитку Львівської політехніки займається ціла група дослідників кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини, серед яких П. Вербицька, Р. Кузьмін, Р. Мельник, Ю. Курдина, А. Павлишин та інші.

По-друге, вагомим чинником, який спонукав автора до подальшого дослідження життєвого шляху та наукового доробку галицького вченого, стала попередня коротка наукова розвідка, присвячена саме львівському періоду діяльності Остапа Волощак¹. Працюючи над її виходом у світ стало очевидним, що цей дослідник ще так малознаний

* Стасюк Іван Михайлович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4003-3670>; e-mail: Ivan.M.Stasiuk@lpnu.ua

¹ Стасюк І. Львівський період діяльності Остапа Волощак – українського дослідника світового рівня // Спадщина університетів: історія, культура, постаті: Тези науково-практичної конференції, 20–21 травня 2021 року / упор. Ю. Курдина. Львів, 2021. С. 84–87.

серед ширших кіл сучасного українства, навіть серед наукової спільноти, можливо крім біологів, що потребує детальнішого висвітлення. Як на постать світового рівня, а саме так треба говорити про Остапа Волощак, кількість вітчизняних публікацій є зовсім мізерною, і про це також буде зазначено в огляді історіографії проблеми.

Зрештою, ми доволі часто захоплюємось науковими результатами закордонних вчених, забуваючи або оминаючи вітчизняних дослідників, тому актуалізація та популяризація наукового доробку українців є справою вельми потрібною та важливою. Тим паче, що нерідко можна знайти дані про українських дослідників як носіїв наукових досягнень чужих імперій, на кшталт Російської чи Австро-Угорської.

Аналіз історіографії питання доречно розпочати з цитати, оприлюдненої ще 1932 р., але яка не втратила своєї актуальності, як на наше переконання, і сьогодні – у 2022 р.: «...Др. Остап Волощак. Ширший український загал мало знає про нього; знають хіба тільки ті, що ближче з ним стикалися. Не був це ні політик, ні суспільний діяч, – от і причина, чому його ім'я у ширших українських кругах мало знає. Натомість знає про нього наука...».²

Коментуючи дану інформацію, варто мати на увазі, що її взято з першої вельми змістовної наукової розвідки, в якій її автор – біолог за фахом М. Мельник проаналізував у цілому життєвий шлях і наукову діяльність українського вченого-природознавця Остапа Волощак³.

Наступна публікація, яку слід згадати по темі дослідження, це наукова стаття Й. Берка – наукового працівника кафедри біології Львівського зооветеринарного інституту, що побачила світ у 1969 р. з нагоди 50-річчя від дня смерті Остапа Волощак⁴, в якій стверджувалось, що «наукова діяльність О. Волощак ще слабо відома ботанічним колам України. Крім коротенької довідки в Українській радянській енциклопедії (т. 3), інших публікацій біографічного характеру в радянський час не було, а ті матеріали про нього, як і його статті, що друкувались в австрійських, польських та українських (довоєнних) журналах, через бібліографічну рідкість не завжди доступні для широких кіл ботаніків»⁵.

Отже, констатуємо факт наявності двох публікацій за більш ніж півстолітній період – з дати смерті Остапа Волощак у 1918 р. до 1969 р, й навіть далі – до проголошення незалежності України у 1991 р. Висновки у них прямо протилежні – мається на увазі обізнаність про наукову працю Остапа Волощак.

Від 1991 р. і до сьогодні дослідженням багатогранної діяльності цієї людини займалися декілька осіб, у результаті чого з'явилася порівняно більша кількість науково-популярних праць. Переважну більшість з них становлять короткі повідомлення біографічного характеру⁶. Більш змістовні біографічні роботи належать дослідникам

² Мельник М. Др. Остап Волощак як дослідник карпатської флори (рістні). Львів: Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1932. С. 1.

³ Ibid. С. 1-13.

⁴ Берко Й.М. Остап Волощак (до 50-річчя від дня смерті) // Укр. ботанічний журнал. 1969. № 6 (26). С. 126-130.

⁵ Ibid. С. 126.

⁶ Буцко М.І. Відомі вчені Державного університету «Львівська політехніка» 1844-1994: Біографічний довідник. Львів: Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1994. С. 38-40; Гармасар В.Г. Галицький флорист-дослідник Остап Волощак // Матеріали ІХ конференції молодих істориків освіти, науки і техніки України. Київ, 2004. С. 29-31; Стех Я. До 100-річчя від дня смерті Остапа Волощак. URL: <https://meest-online.com/history/figure/do-100-richchya-vid-dnya-smerti-ostapa-voloschaka/>; Шаряк С. Внесок Володимира Липського та Остапа Волощак у розвиток ботанічної справи. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/662>

Ю. Кобіву⁷ та науковцям Національного лісотехнічного університету України Л. Осадчуку, М. Сороці, А. Шовгану й іншим⁸. Якщо дослідник Ю. Кобів поставив собі за мету «повернути пам'ять про цього найвидатнішого західноукраїнського ботаніка»⁹, щоправда без зазначення джерельної бази, яку він використовував під час проведення біографічного аналізу, то Л. Осадчук, М. Сорока, А. Шовган та інші зосередили свою увагу на розширенні наявної інформації та введення у науковий обіг деякої нової¹⁰.

Отже, проведений короткий огляд дає підстави прийти до висновку про наявність обмеженої кількості серйозних наукових праць біографічного характеру, кожна з яких має як свої певні переваги, так звісно і недоліки. До останніх слід, на нашу думку, віднести цілковиту відсутність джерельної бази у деяких дослідженнях, або іноді її слабку репрезентативність, безсистемність і певну неструктурованість матеріалу, констатуючий характер фактів і подій життя Остапа Волощак, переважання «біологічних» наукових розвідок над історичними. І, найголовніше, – детальний аналіз наявних доступних джерел цілком переконливо засвідчує необхідність продовження вивчення різноманітних аспектів багатогранної діяльності українського вченого з Галичини, характеристики відомих фактів з авторського погляду, наповнення біографічного матеріалу новими трактуваннями та висновками.

Все це спонукало до ретельного вивчення фактів і подій з життя Остапа Волощак. Виявити, проаналізувати, систематизувати й узагальнити суттєві подробиці та характерні риси його біографії, що сприятиме створенню більш детальної картини життєпису цього українського історичного діяча – така мета даної роботи.

Відповідно завданнями статті є опис особистісних рис характеру Остапа Волощак, розкриття їх ролі у подоланні життєвих перешкод і досягненні професійних успіхів; висвітлення та характеристика наукових досягнень українського дослідника з авторської точки зору, обґрунтування його внеску в українську та світову науку; виявлення й аналіз фактів і подій патріотичного спрямування, з'ясування рівня його національної свідомості.

Остап Волощак належить до когорти тих людей, які досягли помітного становища в науці та суспільстві винятково завдяки власній залізній волі й гарту духа. Незважаючи на загалом скрутне матеріальне становище, майбутній український вчений наполегливо йшов до визнання, поборюючи на цьому шляху всі наявні перешкоди. Уродженець Галичини не зламався під тягарем важких обставин, і всупереч тяжкій боротьбі зі злиднями буденного життя зумів досягнути мети свого життя, залишивши у науці своє нестерте ім'я¹¹.

Власне, відмітною рисою характеру Остапа Волощак стала опора головно на власні сили та можливості. Такий стан речей можна пояснити декількома факторами. Вже у

⁷ Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори // Аксіоми для нащадків: українські імена у світовій науці: зб. нарисів / Упоряд., передм. О. Романчука. Львів: Меморіал, 1992. С. 487-495.

⁸ Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долятовскі Я., Колодій Т. Колекція взірців деревини Євстасія Волощак (1835-1918) (до 100-річчя від дня смерті видатного вченого) // Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2017. Вип. 15. С. 163-179; Soroка M., Osadchuk L., Shovgan A. The Lviv collection of wood samples gathered by Yevstakhiy Voloshchak (1835-1918) // Rocznik Polskiego towarzystwa Dendrologicznego. 2017. Vol. 65. P. 35-45.

⁹ Кобів Ю.М. Дослідник карпатської флори... С. 495.

¹⁰ Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долятовскі Я., Колодій Т. Колекція взірців деревини... С. 163-166; Soroка M., Osadchuk L., Shovgan A. The Lviv collection of wood... P. 35-39.

¹¹ Мельник М. Др. Остап Волощак... С. 1.

ранньому віці майбутній видатний природознавець залишився без батька, який, до речі, розгледів його нахил до науки і мав намір віддати сина на навчання до середньої школи¹². Намагання ж матері, попри волю померлого чоловіка, зробити з Остапа годинникаря, призвели до ще більшої самостійності юнака – втечі з батьківської хати до Львова, перебування у різних місцях Австро-Угорщини та відвідинами дому лише через 20 років, у 1873 р.¹³ На нашу думку, посилювала самостійність у прийнятті рішень і власних діях вже дорослого чоловіка відсутність сім'ї – лише у 1883 р. Остап Волощак, народжений у 1835 р., зважився на одруження з З. Хмелевською¹⁴.

Прагнення до знань і робота над особистим розвитком – ще одна характерна риса, притаманна Остапу Волощаку як людині. Бажання здобути якісну освіту було у нього настільки сильним, що іноді змушувало вдаватися до неординарних кроків. Так, вже навчаючись у гімназії у Львові та не маючи можливості купити потрібні підручники, він позичав їх у товаришів і вивчав наперед навчальний матеріал¹⁵. Успішне завершення львівської гімназії відкривало шлях до отримання вищої освіти, чим вдало й скористався Остап Волощак. Причому він здобув не одну, а дві вищі освіти, й відповідно професії. Навчання у Будапештському університеті на юридичному факультеті дало можливість по його завершенні отримати у 1862 р. ступінь доктора права й у подальшому зайнятись адвокатською практикою¹⁶.

Престижна професія, здавалось би, мала цілком задовольнити бажання молодого українця. Але юридична кар'єра, очевидно, не зовсім влаштувала Остапа Волощака, через що він вирішив вступити до Віденського університету, де на природничому відділі філософського факультету став опановувати ботаніку та лікарську справу¹⁷. Завершення саме цього навчального закладу у 1868 р., як згодом виявилось, і визначило подальший кар'єрний шлях українця та спонукало його професійно зайнятись дослідженням рослинного світу. Природознавство стало справжнім покликанням Остапа Волощака і сприяло поступовому зростанню його як авторитетного науковця.

Якщо ж брати до уваги вже науковий аспект роботи українського вченого з Галичини, то ключем до академічного успіху та міжнародного визнання стала наполеглива систематична дослідницька діяльність у галузі природознавства. Навіть сьогодні не кожен вітчизняний дослідник затрачає десятиліття на вивчення однієї проблематики – перша флористична публікація Остапа Волощака датована 1871 р., а остання – 1916 р.¹⁸ Власне вони стали можливими завдяки довголітньому практичному вивченню рослинного світу значних площ гірських територій – мова йде як про подорожі в гори Німеччини, Швейцарії та Італії, так і про рідні Карпати, ґрунтовно досліджені українським науковцем у 1886-1895 рр.¹⁹

¹² Ibid. С. 2.

¹³ Ibid. С. 2, 4.

¹⁴ Ibid. С. 4.

¹⁵ *Кобів Ю.Й.* Дослідник карпатської флори... С. 488.

¹⁶ *Осадчук Л.С., Сорока М.І.* Остап Волощак – визначний біолог, дослідник карпатської флори (з нагоди 180-річчя від дня народження) // Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2015. Вип. 13. С. 294. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nplanu_2015_13_55

¹⁷ Ibid. С. 294.

¹⁸ *Берко Й.М.* Остап Волощак... С. 129-130.

¹⁹ *Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долятовські Я., Колодій Т.* Колекція взірців деревини... С. 164.

Важливими особистими рисами Остапа Волощака, завдяки яким він зумів стати відомим природознавцем, стали ретельність обстеження рослинного світу та його детальний опис. «Щоб не оминати жодного виду, – зауважує дослідник Ю. Кобів, – вчений намагався проводити свої дослідження перед скошуванням, а потім повторював обстеження. На підставі зібраного матеріалу він регулярно публікував об'ємні і надзвичайно детальні списки рослин з вказанням їх поширення та докладним описом умов їх місцезростання»²⁰.

Сумлінність у виконанні дослідницьких дій та критичне ставлення до власних наукових положень також стали невід'ємною складовою особистих якостей українського вченого. Остап Волощак не боявся визнавати свої певні сумніви щодо описаного ним раніше нового виду рослин, заявляючи, що він «міг пізніше його критично вивчати, зрозуміло, з точки зору його вартості як виду і його поширення».²¹ Завдяки постійним спостереженням за розвитком нових або сумнівних видів рослин, що вирощувались на експериментальній ділянці у Львові й у Віденському ботанічному саду, з однієї сторони, та аналізі європейської ботанічної літератури, з іншої, йому довелось відмовитися від деяких своїх попередніх флористичних висновків²².

Характеризуючи постать Остапа Волощака не можна не помітити й такої його особистої риси, як виняткова здатність розгледіти та зафіксувати не лише істотно важливі, але й найменш помітні відмінності рослинного світу. Завдяки ґрунтовному вивченню різноманітності рослин українському досліднику вдалося досягнути вагомих результатів, а саме відкриття декількох нових, суто карпатських ендемічних видів²³.

Остапу Волощаку також була властива сміливість та принциповість відстоювання власних наукових постулатів. Не раз йому доводилось вступати в полеміку з іншими тогочасними відомими науковцями, про що свідчить, зокрема, й список опублікованих його праць. Аналіз цих й інших матеріалів дозволяє стверджувати, що найбільш серйозним опонентом українського вченого у науці став дослідник Г. Запалович. На це вказує наявність мінімум трьох публікацій: однієї зі сторони польського ботаніка, й двох – з боку нашого природознавця, а саме «Uwagi nad «Roslinna szata gor Pokucko-Marmaroskich», та «Kilka slow do odpowiedzi Pana Dr. H. Zapalowicza»²⁴.

Звісно, це лише неповний опис особистих якостей Остапа Волощака, завдяки яким відбулось поступове зростання й утвердження його як авторитетного науковця в галузі природознавства. Без сумніву, інші, не вказані нами риси характеру, також певною мірою позначились на професійній діяльності, допомагаючи успішно долати різноманітні життєві перешкоди.

Попри те, що наукова діяльність Остапа Волощака висвітлена порівняно краще, ніж інші сторони його біографії, варто все ж таки висловити свої міркування щодо заслуг і

²⁰ Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори... С. 490.

²¹ Берко Й.М. Остап Волощак... С. 128.

²² Ibid. С. 128.

²³ Осадчук Л.С., Сорока М.І. Життєвий шлях і праця визначного біолога Остапа Волощака (до 180-річчя з дня народження) // Матеріали 65-ої науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників, докторантів та аспірантів за підсумками наукової діяльності у 2014 році / Редкол.: С.І. Миклуш (відп. ред.) та ін. Львів: РВВ НЛТУ, 2015. С. 12.

²⁴ Берко Й.М. Остап Волощак... С. 128, 130.

досягнень українського вченого. Вивчення та скрупульозний аналіз історії життя Остапа Волощак дозволяє виокремити, на нашу думку, три періоди його наукової діяльності. Перший – віденський – припадає на 1863–1884 рр. Основними його віхами були навчання у Віденському університеті на природничому відділі філософського факультету (1863–1868 рр.), становлення наукових зацікавлень, невід'ємною частиною яких стали перші подорожі в гори декількох європейських країн, праця за здобутим фахом у Ботанічному кабінеті Віденського університету (1873–1884 рр.) та захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії у своїй другій (перша – Будапештський університет – *Авт.*) *alma mater*²⁵.

Другий період – львівський (1884–1908 рр.) – найважливіший і найрезультативніший у науковій кар'єрі Остапа Волощак, в утвердженні його як авторитетного дослідника світового масштабу: «Тут на рідній землі розпочав Волощак наукову працю, якою з'єднав собі признання ученого світа»²⁶. Основними віхами цього періоду є багаторічна невтомна праця у вищому технічному закладі у Львові, відомому сьогодні як Національний університет «Львівська політехніка» (згідно нещодавніх досліджень, у 1877–1894 рр. він мав назву Цісарсько-королівська Вища технічна школа у Львові, а впродовж 1894–1921 рр. – Цісарсько-королівська політехнічна школа у Львові²⁷ на посадах доцента (1884–1891 рр.) та професора (1891–1908 рр.) кафедри зоології, ботаніки і товарознавства²⁸, створення невеликого, проте важливого для наукових досліджень ботанічного саду та природничого музею з багатою дендрологічною гербарною колекцією²⁹. Львівський період – це й систематичні довготривалі ботаніко-географічні дослідження обширних територій Карпат, результатом чого стали детальний опис виявленої карпатської флори, її систематизація та класифікація, поява у науці нової концепції ботаніко-географічного розмежування Східних і Західних Карпат, публікація більше двох десятків робіт по тематиці досліджень³⁰.

Третій і останній період наукової діяльності українця Остапа Волощак припадає на 1909–1918 рр. – знову віденський. Характеризується подальшими зацікавленнями та дослідницькою працею у галузі флористики та, як результат, публікацією декількох наукових статей³¹, активною участю у роботі Віденського зоологічно-ботанічного товариства, до якого належав від 1872 р. – насамперед як наукового диспутанта, доволі частими, як на його поважний вік, походами в гори – ще у 1916 р. 81-річний український природознавець пішки підкорив гору Шнееберг в Альпах висотою 2 075 м.³² Саме в другий віденський період, за твердженням біолога М. Мельника, знавця біографії Остапа

²⁵ Крицька Л.І., Шевера М.В. Волощак Остап // Енциклопедія Сучасної України / ред.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-29582>

²⁶ Мельник М. Др. Остап Волощак... С. 4.

²⁷ Витоки та етапи становлення Національного університету «Львівська політехніка». URL: <https://lpnu.ua/istoriia-universytetu/vytyky-ta-etapy-stanovlennia>

²⁸ Осадчук Л.С., Сорока М.І. Життєвий шлях... С. 12.

²⁹ Soroка M., Osadchuk L., Shovgan A. The Lviv collection of wood... P. 36–37.

³⁰ Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долзатовскі Я., Колодій Т. Колекція взрців деревини... С. 164.

³¹ Берко Й.М. Остап Волощак... С. 128, 130.

³² Мельник М. Др. Остап Волощак... С. 10.

Волощак, галицький вчений розділив на три частини свій дуже цінний гербарій, передавши його трьом установам, з якими співпрацював упродовж наукових досліджень – мова йде про ботанічний відділ природничого музею у Відні, Академію наук у Кракові та Товариство ім. Т. Шевченка у Львові³³. Ще одна знакова подія другого віденського періоду – обрання у 1914 р. Остапа Волощака з групою українських і закордонних вчених дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка³⁴.

На фоні інших вітчизняних дослідників рослинного світу другої половини XIX – першої третини XX ст. науковий доробок галицького вченого виглядає вельми солідно і навіть вражає з огляду на тогочасний стан публікаційної активності. Публікація за життя близько 50 наукових праць³⁵ – тому наочне підтвердження. Причому значна частина наукових розвідок Остапа Волощака побачили світ завдяки поважному тогочасному науковому виданню Академії наук у Кракові «Sprawozdania Komisji Fyzyograficznej. k. Towarzystwa naukowego krakowskiego». Серед них такі, як «Przyczynek do flory Pokucia» (1888. S. 111-139), «Drugi przyczynek do flory Pokucia» (1888. S. 184-220), «Trzeci przyczynek do flory Pokucia» (1890. S. 51-77), «Materiały do flory gór Łomnickich» (1892. S. 125-156), «O roślinności Karpat między Łomnicą a Oporem» (1892. S. 183-229), «Sprawozdanie zwycieczek botanicznych w Karpaty Stryjskiej Samborskie» (1893. S. 49-85), «O roślinności Karpat między górnym biegiem Sanui Oslawą» (1894. S. 39-69), «Zapiski botaniczne z Karpat Sądeckich» (1895. S. 174-206)³⁶.

Значення наукової спадщини Остапа Волощака полягає не лише у кількісному показникові, але в першу чергу в якісному вираженні. Викладені у його працях положення та ідеї пройшли випробування часом, тому не дивно що низка фундаментальних робіт, таких як «Матеріали про флору Покуття», «Про рослинність Карпат між Лімницею і Опором», «Про границю західно- і східнокарпатської флори» не втратили своєї наукової цінності дотепер³⁷.

Зрештою, наукові здобутки галицького вченого були настільки переконливими та належним чином оцінені, що дали підстави стверджувати його нащадкам про започаткування ним у кінці XIX – на початку XX ст. львівської ботанічної школи³⁸. Очевидно, що не кожному досліднику випадає честь стати фундатором наукової школи, тому таке визнання ще раз підкреслює значущість проведеної Остапом Волощаком науково-дослідницької роботи. Тут доречно нагадати і той факт, що ще за життя український вчений-біолог був гідно оцінений як науковець – про це переконливо свідчить його перебування серед членів двох поважних академічних установ тогочасної Австро-Угорщини – віденської і краківської Академії наук³⁹.

Високі наукові здобутки Остапа Волощака засвідчують не лише його непересічний

³³ Ibid. С. 10, 11.

³⁴ Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори... С. 494.

³⁵ Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долатовскі Я., Колодій Т. Колекція взірців деревини... С. 164.

³⁶ Осадчук Л.С., Сорока М.І. Остап Волощак – визначний біолог... С. 295.

³⁷ Ibid. С. 295.

³⁸ Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долатовскі Я., Колодій Т. Колекція взірців деревини... С. 164.

³⁹ Самотий Р. Науково-видавничі досягнення українських учених Львівської політехніки: бібліографічний аспект (середина XIX – початок XX ст.) // Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2008. Вип. 3. С. 217.

талант дослідника, як бачимо, вони гідно оцінені академічною спільнотою ще за життя українського вченого. Його вагомий внесок у природознавство – незаперечний, і повинен стати, на нашу думку, неспростовним аргументом та індикатором рівня впливовості у науці. І тут слід вести мову не тільки про регіональний масштаб наукової діяльності українця – Остапа Волощак цілком заслуговує перебувати у когорті світових науковців.

В особі уродженця Галичини маємо також наочний приклад людини високої національної свідомості, справжнього патріота рідної землі. Його життєві випробування та професійні досягнення припали на 30-і рр. XIX – 10-ті рр. XX ст.⁴⁰, тобто у період існування Австрійської (згодом дуалістичної Австро-Угорської) імперії, до складу якої тоді входили західноукраїнські землі. Вже сам факт підневільного становища українства спонукав деяку частину з них критично ставитися до австрійської (австро-угорської) держави як такої. А коли у ній здійснювалися певні демократичні кроки, як, наприклад, конституційні зміни в Австрії 1867 р. чи прийняття закону про товариства⁴¹, тоді вони ставали більш активними, відкрито заявляючи про свої наміри. Саме так поступили українські студенти у столиці Австрії, коли вирішили створити своє товариство. Серед них опинився і слухач Віденського університету Остап Волощак, рішуча позиція якого суттєво вплинула на процес заснування проукраїнської студентської спільноти. «Перші збори, скликані в справі оснований «Січі», – згадував він пізніше, – відбулися, здається мені, Zur goldenen Ente і зачалися від того, як назвати нове товариство. Довго над тим говорено. Коли я побачив, що на зборах переважали москвофільські погляди, піднісся і сказав: «Пощо нам довго говорити, тут двоякі погляди на справу, хто не москвофіль, най вийде за мною. Так усі українці вийшли за мною, а оставші заложили «Основу», – були то переважно буковинці. «Січ» зв'язалася в кілька днів пізніше»⁴².

Власне, перші збори нового товариства відбулися 9 січня 1868 р. 27 патріотично налаштованих студентів і науковців зголосилися стати засновниками віденської «Січі». Як влучно зауважив М. Кордуба – автор історичної розвідки про неї, – «...на сам початок записалося, як на Відень, доволі значне число...»⁴³. З плином часу кількість учасників поступово стала зростати – у 1874 р. їх вже налічувалось 41 особа⁴⁴.

Цілком природно, що діяльність товариства «Січ» була спрямована на поширення української культури та формування національної свідомості, внаслідок чого викликала деякий суспільний резонанс в Австро-Угорщині. І цілком небезпідставно, адже віденська «Січ» фактично стала центром згуртування, праці та національного зростання багатьох політичних і громадських діячів, серед яких такі відомі історичні постаті, як А. Вахнянин, В. Винниченко, М. Грушевський, Є. Петрушевич, І. Франко⁴⁵. Важко не погодитись з

⁴⁰ Буцко М.І. Відомі вчені... С. 38-40; Осадчук Л.С., Сорока М.І. Остап Волощак – визначний біолог... С. 294-295.

⁴¹ Нагірняк А.Я. До історії створення та діяльності січових організацій у Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. 2013. № 752. С. 42.

⁴² Мельник М. Др. Остап Волощак... С. 3.

⁴³ Кордуба М. Історія «Січі» // Січ. Альманах в пам'ять 30-их роковин оснований т-ва Січ у Відні / за ред. М. Кордуби, С. Яричевського і Р. Сембратовича. Львів, 1898. С. 8.

⁴⁴ Ibid. С. 13.

⁴⁵ Бутенко В.П. Діяльність товариства «Віденська Січ» як вагомий чинник формування національної свідомості українців // Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття: матеріали IV Міжн. науково-практ. конф. (м. Хмельницький, 26-27 жовтня 2018 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 55-56.

думкою дослідника М. Мельника, що «січовиків об'єднувала одна спільна ідея, а саме любов до рідного краю, до рідного слова і до свого народу», й що «отсю ідею поборювали на кожному кроці москвофільські проводирі, що в краю мали у своїх руках всі інституції, а загалом стояли під впливом московських об'єдинителів. Вони то висміювали і переслідували все, що було українське...»⁴⁶.

Натомість, для Остапа Волощак українське не стало чужим, навпаки – то було своє, рідне, потребує захисту. Його усвідомлена проукраїнська позиція проявлялася у багатьох конкретних справах, особливо це стало помітним у період його діяльності у Львові в 1884–1908 рр. Переконливим свідченням безпосередньої участі у національних проектах стала справа заснування Наукового товариства ім. Т. Шевченка (далі – НТШ). Зважаючи на свої фахові уподобання Остап Волощак долучився до започаткування роботи його математично-природописно-лікарської секції, ставши тим самим в ряди її перших членів. Свою безпосередню діяльність він здійснював у складі фізіографічної комісії⁴⁷.

Плідна науково-дослідницька праця Остапа Волощак була зрештою гідно оцінена науковою спільнотою. Обрання його разом з групою українських і зарубіжних вчених дійсним членом НТШ у 1914 р.⁴⁸, про що вже згадувалося вище, означало не лише визнання заслуг на ниві професійної діяльності і, відповідно, підняття рівня авторитету у світовому науковому співтоваристві, але й, на нашу думку, стало своєрідним підсумком патріотичних звершень цього видатного галичанина.

На підтвердження вищезазначеного твердження можна навести факт передачі Остапом Волощак НТШ 1/3 частини унікального гербарію, зібраного ним під час довготривалих досліджень флори⁴⁹. Цим кроком галицький вчений засвідчив не лише бажання залишити для нащадків цінну колекцію, яка б наочно засвідчувала результати його кропіткої праці, але й свою повагу до національної за суттю наукової інституції, з якою тісно співпрацював. На щастя, ця частина збірки Остапа Волощак збереглася до сьогодні – її наочно можна побачити у гербаріях Львівського природознавчого музею НАН України, Львівського національного університету імені Івана Франка, а також Національного лісотехнічного університету України⁵⁰.

Патріотизм Остапа Волощак проявився і в тому, що він упродовж багатьох років цілеспрямовано досліджував саме рідні терени у контексті біологічної, а також географічної науки, про що також вже зазначалося вище. Хоча спочатку, і на цьому зараз слід зробити акцент, він присвятив себе вивченню зовсім не українських земель – наприклад, упродовж 1868–1873 рр. Остап Волощак досліджував рослинний світ гір Німеччини, Швейцарії та Італії⁵¹. Враховуючи, що він навчався на природничому відділі філософського факультету Віденського університету впродовж п'яти років⁵², тривалий час (1873–1884 рр.) віддав праці на посаді асистента Ботанічного кабінету⁵³, а також те, що на його формування великий

⁴⁶ Мельник М. Др. Остап Волощак... С. 3.

⁴⁷ Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори... С. 494.

⁴⁸ Ibid. С. 494.

⁴⁹ Самотий Р. Науково-видавничі досягнення... С. 217.

⁵⁰ Осадчук Л.С., Сорока М.І. Остап Волощак – визначний біолог... С. 295.

⁵¹ Осадчук Л., Сорока М., Шовган А., Долятовські Я., Колодій Т. Колекція взірців деревини... С. 164.

⁵² Ibid. С. 164.

⁵³ Осадчук Л.С., Сорока М.І. Остап Волощак – визначний біолог... С. 294.

вплив мав видатний тогочасний ботанік-систематик А. Кернер, під керівництвом якого у Віденському університеті була захищена наукова робота на здобуття ступеня доктора філософії⁵⁴, можна цілком впевнено припустити, що Остап Волощак і надалі би професійно займався вже звичною для нього флористичною проблематикою, в якій майже не було місця для вивчення рослинного світу рідного краю. І лише переїзд до Львова у 1884 р.⁵⁵, на наше переконання, кардинально змінив ситуацію – флора українських Карпат стала у подальшому провідною темою його систематичних біолого-географічних досліджень⁵⁶.

До речі, зі столицею Королівства Галичини та Володимирії пов'язаний ще один показовий епізод патріотичних прагнень Остапа Волощака. Справа в тому, що працюючи у Цісарсько-королівській політехнічній школі у Львові він мав можливість безпосередньо спостерігати за тогочасними тенденціями суспільно-громадського життя, та переконатися у зростаючій колонізації освітнього процесу, зокрема у рідній *alma mater*. З метою консолідації власних зусиль та у відповідь на такі несприятливі обставини українські студенти заснували у 1897 р. у столиці Лева національне студентське товариство «Основа», запозичивши не лише назву з однойменного журналу, що був доступний для читацької аудиторії у Петербурзі впродовж 1861–1862 рр., але й завдання – «обґрунтувати права українського народу на вільний і всебічний розвиток»⁵⁷. Очевидно, подібні ідеї не суперечили світоглядним установкам і життєвим переконанням Остапа Волощака, тому він бере під опіку українське студентське товариство «Основа», хоча на той час вже й був достатньо поважного віку⁵⁸.

У контексті патріотизму вітчизняного вченого хотілося б звернути увагу ще на такий аспект – відсутність україномовних і цілковиту перевагу польсько- і німецькомовних публікацій, в яких він репрезентував результати флористичних і ботаніко-географічних досліджень⁵⁹. Пояснити такі дії Остапа Волощака можна аргументом дослідника Р. Кобіва про те, що «...в кінці XIX ст., тобто у найбільш плідний для вченого період, україномовна природнича наука лише зароджувалася. Видання Науковим Товариством ім. Т. Шевченка спеціалізованих часописів з природознавства розвинулося дещо пізніше»⁶⁰. З другої сторони, на нашу думку, саме завдяки виданню власних праць польською та німецькою мовами українському досліднику вдалося не лише прокласти собі шлях у науку та проявити себе як невтомному досліднику, але й суттєво розширити географію публікаційної активності та поширення своїх наукових ідей серед зацікавленої аудиторії.

Висновки з дослідження сформулюємо відповідно до поставлених вище завдань. По-перше, аналіз особистісних якостей характеру Остапа Волощака дає підстави стверджувати про їх визначальний вплив у подоланні життєвих проблемних ситуацій і досягненні помітних успіхів у професійній діяльності. Біографія цього видатного українця подає нам

⁵⁴ Ibid. С. 294; Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори... С. 489.

⁵⁵ Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори... С. 489.

⁵⁶ Шаряк С. Внесок Володимира Липського та Остапа Волощака у розвиток ботанічної справи. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/662>

⁵⁷ Самотий Р. Українське студентське товариство «Основа» і його роль у видавничій справі України першої третини XX ст. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bistream/ntb/2260/1/zb14.pdf>

⁵⁸ Самотий Р. Науково-видавничі досягнення... С. 217.

⁵⁹ Стасюк І. Львівський період діяльності... С. 86.

⁶⁰ Кобів Ю.Й. Дослідник карпатської флори... С. 493.

чимало прикладів пошуку виходу зі скрутного становища, і в цьому процесі він опирався винятково на власні сили та можливості, будучи при цьому наполегливим і цілеспрямованим, постійно працюючи над особистим розвитком. Саме завдяки власним зусиллям та умінню реалізувати особистий потенціал уродженець Галичини зумів піднятися над сірою буденністю життя та досягнути суттєвих результатів у галузі природознавства.

По-друге, висвітлення й тлумачення фактів і результатів природознавчої діяльності Остапа Волошчака, проведене з урахуванням запропонованої авторської концепції періодизації його дослідницької праці, дає можливість простежити та порівняти динаміку його науково-дослідницької активності та її найважливіших результатів, водночас воно дозволяє збагатити та розширити джерельну базу біографічних даних українського вченого. Внесок цього історичного діяча у науку слід оцінювати не лише через кількісні параметри, у першу його варто оцінювати крізь призму якісних показників. Проведені нашим співвітчизником природничі дослідження заслуговують бути визнані частиною світової наукової спадщини.

По-третє, наведені у даному дослідженні матеріали переконливо засвідчують відданість своєму народу та високу національну свідомість Остапа Волошчака. Ще будучи молодим, чи вже перебуваючи у зрілому віці, він чітко проявляв свою патріотичну позицію. Безпосередній організатор створення віденської «Січі» – осередку поширення української ідентичності та свідомості, один з активних засновників Наукового товариства ім. Т. Шевченка – наукової національної інституції, невтомний дослідник рослинного світу українських Карпат, опікун українського студентського товариства «Основа» – ці біографічні факти неспростовно доводять його високий рівень патріотизму, бажання бути корисним своїй Батьківщині.

Щодо перспектив подальших досліджень даної проблематики – вони цілком очевидні. Використання архівних матеріалів у поєднанні з оригінальними тогочасними авторськими науковими публікаціями сприятимуть створенню більш повної біографічної картини українського дослідника Остапа Волошчака.

Ivan Stasiuk

Ostap Woloshchak: touches to the portrait

Abstract: In this work, a study of some constituent elements of the biography of the Ukrainian naturalist Ostap Voloshchak was carried out. His most important character traits are described and their role in overcoming life obstacles and achieving professional success is revealed. It has been established that Ostap Voloshchak belongs to the cohort of those people who achieved a notable position in science and society solely due to their own iron will and strength of spirit. It was emphasized that a distinctive feature of his character was reliance on his own strength and capabilities. Such a characteristic feature of this person as a desire for knowledge and work on personal development was also noted. It was found out that the key to

Ostap Voloshchak's academic success and international recognition was persistent systematic long-term activity in the field of natural science.

The article offers the author's interpretation of facts from the life and scientific achievements of Ostap Voloshchak, and evaluates his contribution to Ukrainian and world science. It was found out that during the first period of his life – the Viennese period (1863–1884) – he obtained a second higher education, embarked on the path of scientific research, made his first trips to the mountains of several European countries and defended his thesis for the scientific degree of Doctor of Philosophy. It is emphasized that the second – Lviv (1884–1908) period – is the most important and fruitful in the scientific career of Ostap Voloshchak, in establishing him as an authoritative researcher of the world scale. It was then that he carried out systematic and long-term floristic studies of the vast territories of the Carpathians, proposed a new concept of botanical and geographical demarcation of the Eastern and Western Carpathians, published more than two dozen scientific works on the subject of research, worked tirelessly for 24 years at the higher technical institution of Lviv, known today as the National University «Lviv Polytechnic». It has been established that in the third period, again called the Viennese period (1909–1918), Ostap Voloshchak did not stop his fruitful scientific and research activities, and continued to publish the results of his work, at the same time he divided his very valuable herbarium between various scientific institutions and was honored to become valid a member of the Scientific Society named after T. Shevchenko. The opinion was expressed that the scientific heritage of this prominent naturalist should be recognized not only at the level of national science. This Ukrainian fully deserves to be in the cohort of world scientists.

The work also analyzed the facts of Ostap Voloshchak's pro-Ukrainian activities, and clarified the level of his national consciousness. It was noted that both in his youth and in adulthood he was devoted to his people and showed a high national consciousness, as evidenced by his direct participation in the creation of the Viennese «Sich» – a center for nurturing Ukrainian identity, involvement in the founding of the Scientific Society named after T. Shevchenko – scientific national institution, patronage of the Ukrainian student society «Osnova» and other facts.

Keywords: Ostap Voloshchak, researcher, science, biography, natural history, Ukrainian